

Кампания

на Института за български език – БАН
и в. „Аз Буки“

Кампанията на Института за български език към Българската академия на науките „Написаното остава. Пиши правилно!“ се провежда в подкрепа на овладяването на съвременния български правопис и насърчаването на правописната грамотност. В рамките на кампанията се организират занимателни езикови игри, включително в интернет, поддържа се страницата „Езикови справки“ във „Фейсбук“ и „Туитър“, както и интернет справочник със същото име, провеждат се срещи и семинари с учители по български език и ученици. Част от кампанията е също седмичната рубрика с материали по актуални езикови въпроси „Написаното остава. Пиши правилно!“ във вестник „Аз Буки“.

Поради големия читателски интерес материалите от рубриката се препечатват в сп. „Педагогика“. Повече информация за кампанията „Написаното остава. Пиши правилно!“ може да намерите на интернет страницата на Института за български език – БАН.

„НЕОЛЕКС“ ЗНАЕ ЩО Е СМУТИ И ГУГЛИРАНЕ

Знаете ли какво означава думата **юси** или думата **джетлаг**? Отговор на тези въпроси може да намерите в лексикалния ресурс „Неолекс“ (<http://neolex-bg.org/bg/>), който е част от електронните езикови ресурси, създадени в Института за български език при БАН през последните години.

Сайтът дава информация за най-нови думи и съчетания в българския език, появили се през последните години като **гуглирам**, **мъфин**, **селфи**, **смутти**, **социалка**, **социална миграция**, **туитвам** и други. Най-новите лексикални иновации в българския език обикновено са с неясно значение за известна част от обществото. Ето защо информацията за тях, свободно достъпна през интернет, е много полезна.

При всеки неологизъм се посочва неговото значение, начин на изписване, граматични особености, особености в употребата му, произход (ако е чужда дума). Значенията на думите се илюстрират чрез кратки примери, а в редица случаи информацията за тях е придружена и от графични изображения, насочващи към съдържанието им. Така например, ако не знаете значението на думата **селфи**, употребявана много често напоследък, бихте научили от сайта, че това съществително (с произход от английската дума **selfie**) означава снимка, която някой е направил сам на себе си, най-често с мобилен телефон, и е публикувал в социалните мрежи.

Едва ли всяка от включените в сайта думи ще намери трайно място в българския език. Някои от тях обаче вече се радват на по-широка употреба, като например **селфи**, **социалка**, **хоротека**.

Проф. д-р Сия Колковска

Секция за българска лексикология и лексикография
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН

ДОШЛА ЛИ Е ИНСПЕКТОРЪТ?

Сигурно сте обръщали внимание, че в много случаи можем да кажем както *Тя е учителка/спортистка/музикантка/директорка/победителка*, така и *Тя е учител/спортист/музикант/директор/победител*.

Понякога обаче, ако използваме думата в мъжки род, когато назоваваме жена, може да допуснем грешка. Как ви изглеждат изречения като следните, взети от медиите: *България помни новия финландски президент с инициативата като депутат от ПАСЕ; Моят психотерапевт казва, че (...) и затова спрех да я посещавам; Прессекретарят на държавния глава обаче получила покана; дизайнерът направила опит; Македонският министър на външните работи е подчертала, че (...); Засегната от критиката, председателят на парламента веднага реагира* и т.н.?

Виждаме, че подчертаната дума е в мъжки род, а пък към нея се отнася дума или форма в женски род, което нарушава книжовните норми за съгласуване в изречението или в словосъчетанието. Ако използваме мъжкородово име, съгласуваме пак с дума от същия род, казваме напр. *президентът е дошъл, секретарят отсъствал, пациентът е излекуван, министърът и заместниците му*.

В примери като разглежданите се говори за жена, но тъй като това не личи от използваното съществително име (понеже е в мъжки род), полът на лицето е указан от друга форма – женскородова, което обаче противоречи на традиционното съгласуване по форма в езика ни.

Как да избягваме това? Или да посочим и собственото име, или да използваме нарицателно име в женски, вместо в мъжки род, като и в двата случая ще съгласуваме с форма в женски род. Така можем да кажем или инспектор *Иванова* е дошла, или инспекторката е дошла. Изборът е ваш.

Гл. ас. Ванина Сумрова

Секция за българска лексикология и лексикография
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН

НА ЧУЖДИЦИТЕ – С ОБИЧ И ОМЕРЗЕНИЕ

Езикът е донякъде подобен на живо същество, което има своите предпочитания или (да си поиграем малко с темата)... своите **лайкове** и **дислайкове**. Той приема едни и отхвърля други думи и изрази. Това не значи, че ние, говорещите на български език, трябва да се нахвърляме на щедро предлаганите ни чужди думи и изрази. Не значи обаче и че трябва да ставаме пуристи и с праведен гняв да преследваме различните -изми: русизми, англицизми и прочее.

Писано е много по въпроса какво бива и какво не бива да навлиза в българския език. Наистина, трудно е да си представим, че може да говорим и да пишем за съвременните информационни технологии, без да използваме наложилите се вече термини или търговски марки. От друга страна, можем да не **експлицираме**, а да **обясняваме**, да не търсим **есенцията**, а **същността** на изказването, да не **лайкуваме**, а да **харесваме** лица и събития. Границата на уместното езиково поведение е трудно да се прокара. За различните ситуации на говорене и писане тя е различна, но винаги преминава по билото на нашето битие и нашия езиков усет. Не е страшно да ползваме чуждици, страшно е да не познаваме българския език, а и други езици. Колкото по-богати сме езиково, толкова по-добре можем да се изразяваме. В това число и с помощта на чуждиците.

Гл. ас. Иво Панчев

*Секция за общо и сравнително езикознание
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН*

ДА ВИ Е СЛАДКО!

Ще разгледаме любопитен факт от областта, в която се пресичат език и култура: защо „сладкото“ е силно застъпено в българските положителни оценъчни изказвания и пожелания.

Всеки е чувал нещо от рода на „Ще си взема още, че ми се услади“ и може би се е запитвал как така може да е **сладка** например пицата с шунка, кашкавал и различни подправки или пък... лютата чушка? И още: „Да ти е сладко!“ си пожелават един на друг българите, когато са на маса. Откъде идва това сладко, ако на масата има салата, сирене и ракия!?

Идва от там, че това е един от начините за даване на положителна оценка в българския език и не само в него. Става дума за универсалното възприемане на сладкото като приятно усещане и положителна емоция. Човек вижда света и като храна и е склонен да припише вкус на много обекти от действителността. Отделно от характерното за хората от всички националности, българите особено обичат да оценяват света около себе си с помощта на думата **сладко**. На пръв поглед има парадокс, защото по принцип вкусовите предпочитания на българина далеч не са така силно ориентирани към сладкото и това може да потвърдят пътувалите по света. От друга страна обаче, недостъпността (погледнато исторически) и високата цена на сладките неща дават на сладкото особен статут. Сладкото, както отбелязва Г. Гачев, става универсално определение за хубавото в българския език – за всичко, което е хубаво, добро, красиво и истинно.

Какво може да нарече **сладко** българинът? Вкусната храна – **похапнах си сладко**; любимия човек – **сладко гадже, сладур**; труда – **сладка работа**; почивката – **сладка дрямка**; общуването, речта – **сладки думи**; самия живот – **сладък живот** и др. Разбира се, не само думата **сладко** и производните ѝ служат за „подслаждаща“ оценка: среща се също **мед** – изразът **по мед и масло, бонбон**, жаргонното **шукер** и др.

Гл. ас. Иво Панчев

Секция за общо и сравнително езикознание
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН

ЧУЖДИЦИ ЛИ СА НОВИТЕ ЧУЖДИ ДУМИ?

Смүти, киноа, влогър, биткойн – все нови думи, появили се през последните години в езика ни! Защо се случва това? Нормално и естествено ли е? А нямаме ли си наши думи, с които да заменим чуждите?

Както всички знаем, езикът непрекъснато се променя, като промените се свързват най-вече с появата на нови думи. Причините са напълно естествени и са резултат от:

- развитието на обществото;
- глобализацията;
- разцвета на компютърните, информационните и телекомуникационните технологии и масовото им използване в ежедневието;
- промените в обществено-икономическите отношения;
- нововъведенията в различни области от живота.

Кои са новите думи? Най-често това са заети чужди думи, с които се назовават новопоявилите се предмети, явления и пр. и за които няма съответствия в български език (напр. *таблет, хаишаг, чиа*), или думи, образувани на родна почва с помощта на родни словообразователни средства от заети вече чужди думи. Например от съществителното *блог* на родна почва се образуват глаголите *блогирам, блогвам, блогна, блогувам, бложа*, а от *клик* – съответно *кликам, кликвам, кликна*. По-рядко се срещат съществуващи в езика думи, при които в резултат от необичайна употреба възникват нови значения. Например думата *пиратство* развива значение ‘незаконно производство и разпространение на продукция, стоки и под.’, а думата *слушалка* от няколко години се използва и със значение ‘мобилен телефон’. Последният тип нови думи са такива думи, които представляват точно българско езиково съответствие на дадена чужда дума. Например думата *мишка* е родно съответствие на английската дума *mouse*, а словосъчетанието *виртуална реалност* на английското *virtual reality*. А думата *селфи* към коя от посочените групи нови думи принадлежи?

Гл. ас. д-р Атанаска Атанасова

Секция за българска лексикология и лексикография
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН

„МИЛА МАМО...“ ИЛИ ОЩЕ ЗА Т.НАР. ЗВАТЕЛНИ ФОРМИ

Със звателни форми започва всеки вид комуникация, но съществуването им предизвиква и редица въпроси: дали, въпреки произхода си от старобългарския звателен падеж, те все още са морфологична категория, дали отмират и по какви причини и т.н.

И наистина днес категорията „вокатив“ се употребява значително по-рядко, защото не се различава в множествено число (вж.: **Много момчета (жени, мъже) вървяха по улицата / Момчета (жени, мъже), елате тук!**), в среден род (вж.: **Едно момче те търсеше. / Момче, къде е майка ти?**), при означаващите нелица съществителни от мъжки род (с изключение на случаите на персонификация), а до голяма степен и при женски род (срв.: **Теодора / Теодоро, търсих те навсякъде.**). Тя отсъства по формални причини и при личните мъжки имена с окончание **-о / -е** (срв.: **Видях Петко (Яне). / Петко (Яне), кога дойде?**). Причината е действието на тенденцията за развой към аналитизъм в съвременния български език, защото при вокатива имената се отличават с допълнителната семантична обремененост окончанието им да символизира едно значение в повече.

Влияние оказват и някои допълнителни фактори, като глобализацията и развитието на комуникациите, в резултат от които все повече българи носят лични имена от чужд произход, за които звателната форма не е характерна. Факт е обаче, че дори голяма част от тези „вносни“ имена биват включени в българската звателна парадигма (вж.: **Изабелче, Симонче, Монике, Давиде, Майкълчо, Дейвидчо** и др.). Следва да се има предвид също така, че ако изказване от типа: **„Майкъл, не скачай в локвите!“** се приема напълно естествено от носителите на езика, изречението: **„Иван, не скачай в локвите!“** за тях е не само неправилно, но и смешно, защото е белег за проявена показност и претенциозност от страна на говорещия.

Категорично доказателство за жизнеността на звателните форми е и възможността чрез тях да се изразява лично отношение посредством предпочитанието на говорещия към едно или друго окончание за символизирането на тази граматическа категория при съществителните от женски род, завършващи на

-а. Така например изречението: „**Мамо, донеси ми вода**“ е неутрално, докато в изказа: „**Маме, донеси ми вода**“ смяната на окончанието е значеща за отношението на говорещия към майката. При личните женски имена звателната **о**-форма вече се схваща като просторечна или натоварена с негативно значение, затова се предпочита образуването на звателни форми от умалителната форма на името с окончание **-е** (срв. **Марийо, не говори така. / Марийке, не говори така.**) или се избягва употребата на вокатив: **Мария, не говори така.**

Друга важна особеност на вокатива е невъзможността обръщенията да се членуват. Причината за това е близкото родство между двете граматични категории, които най-общо означават идентифицираност на обекта, но се различават по това, че звателните форми принадлежат към апелативната, а определените – към когнитивната функция на езика.

Гл. ас. Илияна Гаравалова

*Секция за диалектология и лингвистична география
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН*

ЗАРАЗНИ ЛИ СА МЕЖДУМЕТИЯТА?

През последните години станахме свидетели на все по-на-трапчивото навлизане в употреба на две междуметия от английски език – **oops** „упс“ и **wow** „уау“. Всички сме чували и изразявали оплаквания, че чуждите думи са прекалено много в българския език. И докато възприемането на заемки, например свързани с навлизане на нови технологии, е на практика неизбежно, заемането на междуметия изглежда наистина ненужно, след като си имаме свои и досега съвсем спокойно сме се справяли с тяхна помощ. В този смисъл английските междуметия могат да се разглеждат като паразитни чуждици, а неезиковите им съответствия в контекста на ситуациите, в които е подходящо те да бъдат употребени, като подражание на чужди модели – например да кажеш „Уау!“, за да изразиш театрално стъписване, когато за първи път видиш на ръката на някого в София новия часовник **iWatch**.

И това при условие, че си имаме такива кръшни собствени възклици (според квалификацията на акад. Беньо Цонев) като **въх**, **бре** и под.

За разлика от заеманите от странство мостри с нашенските може да се изрази като че ли всичко – и задоволство, и недоволство, и съжаление, и възхищение, и мъка, и радост.

Модата да се копира у нас междуметия от чужди езици, не е от днес. Най-много такива в историческа перспектива сме заели от османски турски. И те могат да бъдат твърде живописни, но по друг начин, ако ги сравним с **въх** или **бре**: **афедерсън**, **аферим**, **ашколсун**, **вай**, **дур**, **евала**, **евах**, **йок**, **машалла**, **сакън**, **сиктир**, **сус**, **хайде**, **ядец** (няма общо с българското яд), **язък** и т.н. От изредените само **хайде** е възприет у нас на общо основание. Иначе общият им знаменател за разлика от англезичните, споменати по-горе, е, че рядко някое от тези междуметия има значение, идентично на това, което установяваме в самия турски. В много случаи при „нашите“ турцизми има „и още нещо“ откъм приписаното значение, каквото не е налице в оригинала (с други думи, за просто подражателство или не може да става дума, или то отдавна е надраснато).

Впрочем, като говорим за надрастване, никой не е застрахован от неканено завръщане на „минало незапомнено“. В поредния турски сапунен сериал „С Русия в сърцето“ множеството глав-

ни героини (които се конкурират една с друга за вниманието и евентуално сърцето на главния герой Саид, възпален от актьора Къванч Татлъту), когато общуват помежду си, издават понякога нечленоразделно възклицание във функцията на междуметие, с което сигнализируют изненадата си от нещо, на което обръщат внимание в момента, като по такъв начин подканват и своите събеседници да направят същото. То изглежда приблизително като произнасяне на две ъ с нещо като хълцане помежду им: „ъ-ъ“. Дали утре няма да чуем и у нас на улицата това подражателно прихълцване?

Проф. Максим Стаменов

*Секция за общо и съпоставително езикознание
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН*

ЩЕ ТЕ ЧАКАМ В/НА ЦЕНТЪРА

Замяната на предлог **в** с предлог **на** е неприемлива от гледна точка на българската книжовноезикова норма, но е често срещана на диалектно равнище (срв. в западните говори: **Утивът на Влаш-ку** (Разградско); **На Самокоф шо че праиш** (Самоковско); **Одих на Совийу** (Брезнишко); **Ке иде на градо** (Благоевградско) и др.).

Един по-особен случай на замяната на предлози **в/на** в разговорната реч в изрази от типа „**отивам в/на центъра**“, „**чакам те в/на центъра**“, „**намирам се в/на центъра**“ и под. обаче не може да се обясни с диалектно влияние, защото е нетипичен за големите български градове, но не и за по-малките селища, намиращи се в непосредствена близост до тях. Така например в София в подобни конструкции се употребява предлогът **в**, но в Самоков и Перник – **на**. В Бургас и Варна хората отиват „**в центъра**“, но в Несебър и Балчик – „**на центъра**“. Освен това той е единственият употребяван израз и в сравнително големи градове като В. Търново, Габрово, Севлиево, Ловеч и др., които обаче в сравнение със София, Варна или Бургас също са относително малки по площ и население.

Причината за това трябва да се търси в начина на организация на градското пространство в различните типове населени места. Характерно за по-малките селища е ориентирането им около един-единствен градски център – площад или главна улица. Обратно на това, при големите градове понятието градски център обхваща няколко площада и свързващите ги улици. Изразът „**отивам в центъра**“ в случая предполага навлизане във вътрешността на едно обширно пространство, каквото представлява центърът на големите градове, за да се достигне до някой от съставлящите го компоненти, който реално е крайната цел на движението. Центровете на по-малките селища пък са напълно обозримо пространство, което се възприема като единно и неделимо на по-малки елементи цяло, върху което се намират обектите, евентуална цел на движението. Ето защо тук се предпочита предлог **на**, който в случая функционира като синоним на предлога **върху**.

Гл. ас. Илияна Гаравалова

Секция за диалектология и лингвистична география
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН

ЕЗИКОВИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ – ЗНАЧЕНИЕ И ОЗНАЧЕНИЯ

В общуването се стремим да предадем максимално количество информация с по-малко усилия и затова използваме съкращения. Между двата вида съкращения – графични и лексикални – има една основна отлика. Графичните съкращения принадлежат само на писмения текст. При четене и говорене те не се произнасят, а се заместват с пълния вариант на съкратените думи. Лексикалните съкращения принадлежат и на писмената, и на устната реч. При четене и говорене те функционират като самостоятелни думи успоредно с пълния вариант.

Графичните съкращения се използват в различни случаи: при собствени имена: **Е. Багряна, Зл. Бояджиев**; названия на обекти: **х. „Веслец“, о. Анастасия, гр. Плевен, с. Стражица**; титли и длъжности: **д-р, д. т. н., гл. ас., ген., зам.-дир., н-к**; мерни единици: **5 т, 2 лв., 100 км/ч.**; обичайни изрази: **пр. Хр., т. нар., в т. ч., мн. ч.** Графичните съкращения задължително се пишат с малка буква и се означават с точка (с единични изключения като **с/ка, у-ще**). Правилата са валидни и за титлата **доктор на педагогическите науки – д. п. н.** Лексикалните съкращения представляват съкращения на имена, изрази или сложни думи. Най-разпространени са т. нар. абривиатури: **ЕС, СЗО, МВнР, НДК, БВП, АГ**. В устната реч абривиатурите се произнасят по определени правила: **БАН** – ‘бан’, **АЕЦ** – ‘аец’; **БНТ** – ‘бе-не-те’, **ДДС** – ‘де-де-се’. Някои абривиатури в разговорната реч заживяват като самостоятелни думи: **Екагето му не показва отклонения; На-всякъде и за всичко ти искат егенето**. В българския език са се установили само две изключения от правилата за съкращенията: **жп** за железопътен и **тв** за телевизионен.

Доц. д-р **Маргарита Димитрова**

Секция за съвременен български език

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН

КЪЩА-МУЗЕЙ ИЛИ КЪЩА МУЗЕЙ?

Има най-различни съчетания от две съществителни имена, някои от които се пишат разделно, други – полуслято, а трети могат да се пишат и разделно, и слято.

Най-често настъпва объркване при съчетания, които трябва да се пишат разделно, но са утвърдени за означаване на определено понятие, възприемат се като едно цяло и се появява тенденция към полуслято изписване. Например: **къща музей, страна членка, майстор зидар**. Характерна отличителна черта на тези съчетания, по която можем да ги разпознаем, е, че първата съставка е изменяема и може да се членува или променя по число: **къщата музей, страните членки** – в този случай съчетанията винаги се пишат разделно. При думите, които се пишат полуслято, при образуването на форми (членуване, изменение по число) се променя само втората съставка: **храм-паметник (храм-паметника), вагон-ресторант (вагон-ресторанти)**. Това са обикновено съчетания, при които втората част конкретизира първата (вагон, който е ресторант).

Има и много сложни думи (изписвани слято), съставени от две основи със свързваща гласна: **газостанция, пътепоказател**, както и такива без свързваща гласна: **балетмайстор, голмайстор, тонрежисьор**. Това са обикновено съчетания, при които първата основа е подчинена на втората (станция за газ, майстор по балет).

Съществува и категория съчетания от две съществителни, при която се допуска както разделно, така и слято изписване. Това са случаи, при които първата съставка е от чужд произход, често неизменяема, но се среща и като самостоятелна дума: **бизнес администрация и бизнесадминистрация, кафе машина и кафемашина, поп музика и попмузика**. Представеното тук обобщение засяга само съчетанията от две съществителни имена. Подробните правила за слято, полуслято и разделно писане са описани в Официалния правописен речник на българския език, София, 2012, стр. 51 – 67.

Ивелина Стоянова

*Секция по компютърна лингвистика
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН*

ДВА КАНДИДАТА СЕ ЯВИХА НА КОНКУРС

Сигурно сте се замисляли как е правилно да се каже: *Два кандидата се явиха на конкурс* или *Двама кандидати се явиха на конкурс*. Правилото гласи, че бройна форма за множествено число имат само съществителни от мъжки род за нелица (напр. *един стол – два стола*), докато съществителните за лица имат само обикновена форма за множествено число (напр. *един актьор – двама актьори*). Бройната форма се употребява след числителни бройни имена (*два, три, сто*), числителни за приблизителност (*два-три, десетина*) и наречия за количество (*няколко, колко*).

В някои случаи обаче съществителното може да функционира в няколко различни значения, в които да означава както лице, така и нелице. Такива са например *член* (на комисия) – *член* (в закон или документ), *редактор* (на списание) – *редактор* (компютърна програма), *офицер* (в армия) – *офицер* (шахматна фигура). В тези случаи при употреба на съществителното за означаване на лица то ще се използва в обикновена форма за множествено число (*Трима членове на комисията гласуваха против промените в Наказателния кодекс*), докато за нелица – в бройна форма (*Съдът установи нарушение по два члена от Закона за защита от дискриминация*).

Нека се върнем към въпроса правилна ли е формата *два кандидата*. Прилагайки правилата, ако кандидатите са лица, е задължително да използваме *двама кандидати*, докато ако говорим за кандидати нелица (например фирми, отбори) – *два кандидата* е напълно допустимо. Например: *Има два основни кандидата за Купата по футбол*. Въпреки че не противоречи на езиковата норма, употребата на бройната форма (*няколко*) *кандидата/претендента/участника* в определен контекст може да звучи нетипично, когато не е изяснено дали се имат предвид лица или нелица. В такъв случай се препоръчва конкретизиране, например: *Има два отбора кандидати за Купата по футбол. Две фирми кандидатки участват в конкурса*.

Ивелина Стоянова

Секция по компютърна лингвистика
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН

КОЙ Е ПО-, ПÒ, НАЙ-?

Чудили ли сте се защо се пише **по-смел юнак**, но **пò юнак от юнаците**?

Частичите „по“ и „най“ означават сравнение на степента, в която се проявява някакъв признак. Този признак може да е изразен чрез прилагателни и съществителни имена, наречия, глаголи или чрез изрази с именно, глаголно или адвербиално значение.

1. Когато частичите „по“ и „най“ образуват сравнителна и превъзходна степен на прилагателни имена и наречия, те се свързват с тях с малко тире, т.е. пишат се полуслято.

*Колкото **по-малко** грим има по кожата, толкова **по-леко** диша.*

*В **най-горещия** ден от годината **най-приятно** ще бъде на Витоша.*

2. Частичите „по“ и „най“ се пишат разделно, с интервал, а буквата „о“ в „по“ се пише със знак за ударение, когато се изразява сравнителна и превъзходна степен на:

а) съществителни имена:

*Той е **пò** католик от папата.*

*Скоро **най** бабаитлията от тях директно предложил хилядарка.*

б) глаголи и съставни глаголни форми:

*Колкото **пò** чакам, толкова **по-непродаваеми** стават частите.*

*От всичко **най** искам да бъда учител.*

***Пò** ми се иска да идем на кино.*

*Това сако **най** би си отивало с лилавата рокля.*

в) числителни:

*Искаше да е **пò** първи и от първите в областта.*

г) притежателни местоимения:

*Това е моя лична трактовка по темата, която наистина е доста **пò** моя отколкото на Лесинг.*

д) в някои изрази (обикновено предложни):

*Беше седнал **пò** в средата на сала.*

*Седни **пò** към мене, за да могат и другите да се поберат.*

*Ето тази рокля е **най** за нея, синя със златни нишки.*

*Мина край къщата по отсрещния плочник и се спря **най** на сянка.*

За да сме сигурни, че „по“ и „най“ се изписват разделно, можем да използваме следната проверка. В описаните случаи частичата „по“ може да бъде заменена от „повече“, а „най“,

в зависимост от комбинацията, от „най-вече“, „най-много“, „най-голям“.

3. За да избегнем допускането на грешки, трябва да обърнем внимание и на това, че:

а) когато „по“ е предлог, се пише отделно от следващата дума:

*Ние произвеждаме качествени продукти **по старата** технология, с натурални подправки.* (Сравни със степенувано прилагателно име: **По-старата** технология използваше натурални подправки.)

б) наречието „повече“ се пише слято, а формата „най-вече“ – полуслято:

Най-вече няма да допусна да пострадат **повече** хора.

Д-р Мария Тодорова

Секция по компютърна лингвистика

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ - БАН

ТЪРСИ МЕ ПРОДАВАЧКА

Сигурно при неформалното писмено общуване сте забелязали едно явление, „заразило“ глаголните форми за първо и второ лице множествено число, а именно – (част от) окончанието (-ме или -те) да се отделя от формата. В зависимост от глагола при отстраняването на -ме/-те най-често се получава друга негова книжовна или некнижовна форма (*чете ме, споделяй те, наспах ме се, обичай те се*) и много по-рядко несъществуваща форма.

В редица случаи „отсичането“ на окончанието или на част от него води до напълно приемливи изречения, както в следния реален пример, публикуван в интернет форум по езикови въпроси още през 2007 година: *Търси ме продавачка*. „Отсичането“ на -ме/-те обаче се среща и при глаголни значения, които изискват пряко допълнение нелице (*споделяй те*), непряко допълнение (*помагай те*) и дори при непреходни глаголи (*тичай те*). В тези случаи интерпретацията на -ме/-те като местоименна форма е невъзможна.

Най-очевидното обяснение за подобни примери е, че са създадени на мобилен телефон и се е задействала програмата за автоматична корекция на правописа. Тъй като езиковите модели, на които се основават част от тези приложения, са обучени да отдават предпочитание на една форма пред друга на честотен принцип, нерядко програмите извършват нежелани от потребителя корекции. Освен това ползвателят може несъзнателно да започне да възпроизвежда грешката.

Както се вижда от примера по-горе обаче, явлението предшества широкото разпространение на мобилните интернет технологии. Възможна езиково обусловена причина за него би могъл да бъде фактът, че местоименните форми като *ме* и *те* имат честа употреба в речта. По силата на навика при писане би могло да започнем да отделяме съвпадащите с тях окончания на същия принцип, на който го правят и програмите за автоматична корекция – честотата на употреба. Явлението може да се дължи и на стремеж към хиперкоректност, възникнал в противовес на ширещото се сливане на някои кратки неудачени думи с дума, която стои пред (*може ли*) или след тях (*не знам*).

Независимо от причините въпрос на уважение към езика и хората, с които общуваме, е, преди да публикуваме пост или да изпратим имейл, да се уверим, че пишем грамотно, вклю-

чително – че използваме правилните глаголни форми. А ако упорстваме, ще отучим и мобилния си телефон да извършва съответната автоматична корекция.

Гл. ас. д-р Светлозара Лесева

Секция по компютърна лингвистика

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ - БАН